

Didžiausias džiaugsmas, kurį teikia laukai ir miškai, yra užuomina, kad žmogų ir augaliją sieja šventas ryšys. Aš nesu vienas, nesu nepripažintas. Jie linkteli man, aš jiems. Šakų siūravimas siaučiant audrai man yra ir naujas, ir senas. Jis mane stebina, bet nėra ir nepažįstamas. Tarsi mane aplankytų tauresnė mintis ar geresnis jausmas, nors maniau, kad mąstau teisingai ir elgiuosi gerai.

RALPHAS WALDO EMERSONAS

Žemė gali būti gyva: ne taip gyva, kaip manė protėviai, laikydami ją juslia išvalgia deive, bet gyva tarsi medis. Medis, gyvuojantis tyliai, judantis tik siūbuojamas vėjo ir nepaliaujamai kalbantis su saulės šviesa ir dirva. Traukia į save saulės šviesą, vandenį ir jį maitinančias medžiagas, taip auga ir keičiasi. Bet tai plika akimi nematoma, tad senas ažuolas, augantis lauke, man atrodo toks pats kaip vaikystėje.

JAMESAS LOVELOCKAS

Medis... stebi tave. Tu žiūri į medį, jis tavęs klauso. Jis pirštų neturi, prakalbėti negali. Bet tas lapas... jis pulsuoja, auga, auga per naktį. Tu miegi ir sapnuoji. Medis su žole irgi.

BILLAS NEIDJIE

ŠAKNYS

Iš pradžių buvo niekas. Tada pasidarė viskas.

Ir tada, vakarų miesto parke sutemus, per orą pasklinda žinia.

Moteris sėdi ant žemės, atsisliejusi į pušį. Šios žievė skaudžiai spaudžia jai nugarą, skaudžiai kaip gyvenimas. Spygliai kvėpina orą, o medžio šerdyje gaudžia galia. Moters ausys gaudo žemiausius dažnius. Medis kalba žodžiais dar prieš žodžius.

Jis sako: saulė ir vanduo yra klausimai, į kuriuos atsakymo verta ieškoti nuolat.

Jis sako: gerą atsakymą reikia sugalvoti nuo nulio, ir vis iš naujo.

Jis sako: kiekvieną žemės gabalėlį dera suvokti naujai. Šakų yra daugiau, nei kada nupieš kedro pieštukas. Daiktas gali persikelti bet kur, rymodamas vietoje.

Moteris taip ir daro. Aplink tarsi sėklos byra ženklai.

Šio vakaro pokalbyje apstu dalyvių. Alksnių linkiai kalba apie seniai įvykusias nelaimes. Blyškių amerikinio kaštainio žiedų spygliai purto žiedadulkes; netrukus iš jų išaugs dygliuoti vaisiai. Tuopos skleidžia vėjo nešiojamus gandus. Japoniniai persimonai ir riešutmedžiai rodo savo derlių, o šermukšniai – kraujo raudonumo kekes. Seni ažuolai mojuodami pranašauja orą. Keli šimtai rūšių gudobelių kvatoja, nes yra priverstos vadintis tuo pačiu vardu. Laurai primygtinai teigia, kad netgi dėl mirties neverta nemiegoti.

Tai, ką galima užuosti ore, sukomanduoja moteriai: Užsimerk ir galvok apie gluosnį. Raudos, kurias tau teko matyti, yra niekis. Įsivaizduok akacijos spyglį. Tavoji mintis neprilygs jam aštrumu.

Kas stūkso virš tavęs? Kas plūduriuoja virš tavo galvos būtent dabar – *dabar*?

Įsijungia ir tolimesni medžiai: Kaip mus įsivaizduoji – tarsi užburtas mangroves ant polių, apverstą kastuvą primenantį muskato riešutą, gumbuotus drambliškus banjanų kamienus, aukštyn kylančią stambiosios šorėjos raketą – visa tai tik dalelė. Jūsų padermė nemato mūsų visumos. Pusę, ir tai. Po žeme visada tiek, kiek virš jos.

Tokia žmonių bėda, štai kur šaknys pakastos. Gyvenimas prabėga šalia nepastebėtas. Štai čia, pro šalį. Kurdamas dirvą. Leisdamas vandenį apykaiton. Įsisavindamas maistines medžiagas. Gamindamas orą. Pildydamas atmosferą. Maitindamas, gydydamas ir glausdamas daugiau būtybių rūšių, nei žmonės geba suskaičiuoti.

Gyvų medžių choras gieda moteriai: Jei tavo protas būtų bent kiek žalesnis, paskandintume tave prasmėje.

Pušis, į kurią ji remiasi, taria: Klausykis. Turi šį tą išgirsti.

NIKOLAS HOELIS

DABAR KAŠTAINIŲ METAS.

Žmonės svaido akmenis į storus kamienus. Riešutai užlieja juos dieviška kruša. Šį sekmadienį taip darosi nesuskaičiuojamoje daugybėje vietų – nuo Džordžijos iki Meino. Konkorde tą daro ir Toro. Jam atrodo, kad laido akmenis į jautrią būtybę, gal kiek blankesnės sąmonės, bet visgi kraujo giminę. *Seni medžiai – mūsų tėvai, galbūt mūsų tėvų tėvai. Jei norėtum išmokti Gamtos paslaptis, turi būti žmogiškesnis...*

Brokline, Prospekt Hile, šviežias atvykėlis Jorgenas Hoelis kvatojasi, nes svaidydamas sukelia smarkią liūtį. Kaskart trinktelėjus jo mestam akmeniui, žemyn pabyra maistas, nors kastuvu semk. Vyras nardo aplink tarsi vagys, grūda į kepures, maišus ir kelnų atraitus riešutus, išlaisvintus iš juos laikusių atplaišų. Štai ji, legendinė nemokama Amerikos puota – tikra palaima, mana iš dangaus šalyje, kuri viską ima tiesiai nuo Dievo stalo.

Norvegas su draugais iš Broklino laivų statyklos valgo savo laimikį, pakepintą ant milžiniškų laužų miško proskynoje. Apanglėję riešutai ir be žodžių teikia paguodą: saldūs ir kvapnūs, so-

draus skonio kaip bulvės su medumi, kartu ir žemiški, ir slėpiningi. Kibūs kevalai badosi, bet tas jų *Ne* labiau erzina, o ne kliudo. Riešutai *nori* išslysti iš dygliuotos apsaugos. Kiekvienas savanoriškai siūlosi būti suvalgytas, kad kiti pasklistų toli po laukus.

Tą vakarą, apsvaigęs nuo keptų kaštainių, Hoelis pasiperša Vi Povis, airei merginai iš eilėmis sustatytų ir pušimis įrėmintų namų per du kvartalus nuo jo nuomojamo buto Fin Tauno pakraštyje. Niekas arčiau nei per tris tūkstančius mylių neturi teisės prieštarauti. Jie susituokia prieš Kalėdas. Stojus vasariui, jie jau amerikiečiai. Pavasarį kaštainiai vėl sužysta, jų ilgi pūkuoti žirginiai supasi vėjyje it putotos pilkšvai melsvo Hadsono bangos.

Pilietybė sukelia alkį laukiniam pasauliui. Pora susirenka savo daiktus ir traukia per šalį: pro plačius rytų baltųjų pušų ruožus, į tamsius Ohajo bukų miškus, per gausybę Vidurio Vakarų ažuolų, iki vietos netoli Fort Di Moino naujoje Ajovos valstijoje, kur valdžia dalija vakar atmatuotą žemę visiems, kas ketina ją dirbti. Artimiausi kaimynai už dviejų mylių. Pirmaisiais metais jie išaria ir užsodina keturis tuzinus akrų. Kviečiai, bulvės ir pupos. Darbas gyvuliškas, bet tai jų. Geriau, nei statyti laivus kurios nors šalies laivynui.

Tada ateina prerijų žiema. Šaltis mėgina jų norą gyventi. Naktys trobelėje skylėtomis sienomis stingdo kraują. Tenka pradaužti ledą vandens dubenyje, kad apsišlakstytum veidus. Bet jie jauni, laisvi ir entuziastingi – vieninteliai savo laimės kalviai. Žiema jų nenužudo. Kol kas. Juodžiausia neviltis jų sielų gelmėse susispaudžia į deimantą.

Kai vėl ateina metas sodinti, Vi laukiasi. Hoelis prispaudžia ausį prie jos pilvo. Ji juokiasi iš nustebusio jo veido.

– Ką sako?

Jis atsiliepia savo kapota, skurdžia anglų kalba:

– Duok valgyt!

Tą gegužės mėnesį Hoelis randa šešis kaštainius, užkištus kišenėje palaido drabužio, vilkėto tądien, kai pasipiršo būsimai žmonai. Įspraudžia juos į vakarų Ajovos dirvą plikoje pievoje šalia trobelės. Jų ūkis yra per šimtus mylių nuo kaštainių augaviečių, per tūkstantį nuo Prospekt Hile vykusių kaštainių puotų. Kas mėnesį Hoelio atmintyje tie žali rytų miškai iškyla vis sunkiau.

Bet čia Amerika, čia žmonės ir medžiai leidžiasi į nuostabiausias keliones. Hoelis sodina, laisto ir galvoja: *Vieną dieną mano vaikai purtys šiuos kamienus ir laisvai sau valgys.*

JŲ PIRMAGIMIS MIRŠTA kūdikystėje nuo dar neįvardyto dalyko. Mikrobu dar nėra. Vienintelis Dievas pasiima vaikus, perkelia sielas iš vieno pasaulio į kitą, laikydamasis nesuvokiamų tvarkaraščių.

Vienas iš šešių kaštainių nesudygsta. Bet Jorgenas Hoelis palaiko išlikusių augalėlių gyvastį. Gyvenimas – kova tarp Kūrėjo ir Jo kūrinijos. Ir Hoelis šioje kovoje įgunda. Auginti medžius toks niekniekis, palyginti su kasdieniais jo mūšiais. Baigiantis pirmajam sezonui, jo laukai klesti, o geriausias sodinukas išsistiebia daugiau kaip per dvi pėdas.

Per ateinančius ketverius metus Hoeliai susilaukia trijų vaikų, o kaštainiai pradeda panėšėti į giraitę. Šakelės tįsiasi, rudą žievę išraižo vagos. Iš šakų kalasi vešlūs dantyti gysloti lapai. Be šio jaunuolyno ir kelių ažuolų laukų pakraščiuose, ūkis atrodo tarsi sala žolės jūroje.

Net liauni medeliai yra pravartūs:

arbata iš jaunų medelių – nuo širdies skausmo,
šviežių ūglių lapai – sopuliams gydyti,

šaltas žievės nuoviras – kraujavimui po gimdymo
sustabdyti,
pašildytos išaugos – kūdikio bambutei užgydyti.
Lapai, virti su ruduoju cukrumi, – nuo kosulio,
kompresai nuo nudegimų, lapai čežančiam čiuziniui
prikimšti,
ištrauka nuo nevilties, kai nerimas ima viršų...

Metai tai riebūs, tai liesi. Nors paprastai būna sunku, Jorgenas mato, kad padėtis gerėja. Kasmet jis įdirba vis daugiau žemės. Auga ir būsimos Hoelių ūkio darbo rankos. Tuo rūpinasi Vi.

Medžiai stambėja akyse. Kaštainiai viršun lipa greitai: *Kol uosis užauga iki beisbolo lazdos, iš kaštainio galima padirbdinti komodą.* Tik pasilenk apžiūrėti medelio, ir jis išdurs tau akį. Žievės rievės sukasi tarsi skustuvai, nes kamienai stiebiasi aukštyn. Vėjo siūbuojamos šakos tamsiai ir šviesiai žalios. Lapų kuokštai šauna arčiau dangaus, siekdami daugiau saulės. Jie mirga drėgną rugpjūčio mėnesį, visai kaip Hoelio žmona kresteli savo palaidus, anksčiau gintaro spalvos plaukus. Kai jauną šalį vėl užklumpa karas, penki kamienai jau praaugę savo sodintoją.

Negailestinga 1862 metų žiema mėgina pasičiupti dar vieną vaiką. Pasitenkina vienu medžiu. O dar vieną ateinančią vasarą pribaigia vyriausias sūnus Džonas. Berniukas nežinojo, kad pražudys medį nulupęs pusę jo lapų, nes reikėjo žaislinių pinigų.

Hoelis rauna sūnui plaukus.

– Ar patinka, ką?

Trenkia jam ranka. Vi tenka savo kūnu sustabdyti mušimą.

1863-iaisiais pradeda šaukti į kariuomenę. Pirmiausia šaukiami jauni ir nevedę vyrai. Jorgenas Hoelis, trisdešimt trejų, turintis žmoną ir mažų vaikų, kelis šimtus akru, yra atleidžiamas. Jis taip ir nepadėjo apsaugoti Amerikos. Turi rūpintis mažesne šalimi.

Toli Bruklina mirštančios sąjungos poetas rašo: *Žolės kuokštas priilygsta žvaigždžių kelionei**. Jorgenas liko tų žodžių neskaitęs. Žodžiai jam atrodo apgaulingi. Jo kukurūzai, pupos ir moliūgai – visi augantys dalykai atskleidžia bežodį Dievo sumanymą.

Dar vienas pavasaris, ir trys likę medžiai apsipila kreminės spalvos žiedais. Jie skleidžia aitrų, padvisusį, rūgštų kvapą, tarsi dėvėti batai ar pridvokę apatiniai. Tada subręsta saujelė saldzių riešutų. Net toks jau menkas derlius primena vyrui ir suvargusiai jo žmonai iš dangaus krentančią maną, suvedusią juos tą vakarą miškuose į rytus nuo Bruklino.

– Vėliau bus daug, – pranašauja Jorgenas. Mintyse jis jau kepa duoną, mala kavą, verda sriubas, kepa pyragus ir maišo padažus – visokius skanumynus, anot vietinių, teikiamus šio medžio. – Kas liks, parduosime mieste.

– Kalėdų dovanos kaimynams, – nusprendžia Vi.

Bet būtent kaimynai gelbsti Hoelius per tų metų siaubingą sausrą. Dar vienas kaštainis miršta nuo troškulio, nes net ateities labui neįmanoma paaukoti nė lašelio vandens.

Eina metai. Rudi kamienai pilkėja. Tą perdžiūvusį rudenį į vieną kaštainį trenkia žaibas, prerijose neradęs vertesnių taikinių. Medis, tinkamas viskam – nuo lopšių iki karstų, – pranyksta liepsnose. Nelieka net trikojei taburetei.

Vienintelis likęs kaštainis toliau žydi. Bet jo žiedams nebėra poros. Tokių medžių nėra per nesuskaičiuojamas mylias aplink, o kaštainis – ar vyriškas, ar moteriškas – negali duoti derliaus vienas. Bet tas medis turi paslaptį, saugomą ploname gyvame cilindre po žieve. Jo laštelės laikosi senos taisyklės: *Ramiai. Lauk*. Kažin kas vienišame išlikėlyje žino, kad galima pralaukti net geležinį dabarties įstatymą. Yra darbo. Darbo žvaigždėms, bet drauge

* Citata iš Walto Whitmano poezijos rinkinio „Žolės lapai“ (1885).

ir žemėje. Ar, kaip rašo mirštančios sąjungos poetas: *Ramiai ir susikaupęs stovėk priešais milijoną visatų**. Ramiai ir susikaupęs tarsi medis.

ŪKIS IŠTVERIA DIEVO valios chaosą. Dveji metai po Apomatokso, nuvogęs laiko tarp žemės dirbimo, arimo, sodinimo, ravėjimo ir derliaus nuėmimo, Jorgenas pabaigia naują namą. Javai nupjaunami ir parduodami. Hoelio sūnūs žengia tėvo, kuris priėmė darbinį jautį, pėdomis. Dukros nuteka į aplinkinius ūkius. Dygsta kaimai. Pro ūkį einanti dulkina pervažą virsta tikru keliu.

Jauniausias sūnus dirba Polko grafystės mokesčių biure. Vidurinėlis tampa bankininku Amese. Vyriausias sūnus Džonas lieka ūkyje su šeima ir perima darbus tėvams silpstant. Džonas Hoelis įneša greičio, progreso ir mašinų. Jis nusiperka garu varomą traktorių, kuris ir aria, ir kulia, pjauna ir riša. Dirbdamas staugia, tarsi iš pragaro ištrūkęs padaras.

Vienintelis likęs kaštainis per tą laiką prideda tik porą naujų rievų, colį šviežių apskritimų. Medis stambėja. Jo žievė stiebiasi aukštyne kaip Trajano kolona. Dantyti lapai saulės šviesą verčia medžio audiniu. Jis daugiau nei tvirtai auga – veša, tikras žalios sveikatos ir stiprybės kupolas.

Ir antrąjį naujojo amžiaus birželį Jorgenas Hoelis guli lovoje ažuolinėmis lentelėmis iškaltame kambaryje antrame aukšte, name, kurį pastatė savo rankomis, kambaryje, iš kurio nebegali išėiti, žvelgia pro stoglangį į krūvą lapų, siūruojančių ir švytinčių dangaus fone. Garu varomas sūnaus traktorius riaumoja keturiasdešimt laipsnių šiaurėje, bet Jorgenui Hoeliui atrodo, kad tuos garsus skleidžia oras. Ant jo krenta šakų šešėliai. Tie žali karpyti

* Iš ten pat.

lapai kažką jam primena, kartą regėtą sapną, svajonę apie praturtėjimą ir klestėjimą, ir ant jo galvos vėl krenta šventiška mana.

Jis svarsto: dėl ko gi tokio tiesaus ir storo medžio žievė sukasi? Ar dėl Žemės sukimosi? Ar kad atkreiptų žmonių dėmesį? Prieš septynis šimtus metų kaštainis Sicilijoje, kurio spindulys – du šimtai pėdų, nuo siautėjančios audros priglaudė Ispanijos karalienę ir šimtą jos raitelių su žirgais. Tas medis gyvuos daugiau nei šimtu metų ilgiau nei vyras, kuris nieko apie jį negirdėjo.

– Ar pameni? – Jorgenas klausia moters, laikanti jo ranką. – Prospekt Hilą? Kaip tą vakarą valgėme! – Jis linkteli į lapuotas šakas, į žemę aplink. – Tai aš tau daviau. O tu man – visa tai! Šią šalį. Mano gyvenimą. Mano laisvę.

Bet moteris, laikanti jo ranką, ne žmona. Vi mirė prieš penkerius metus nuo plaučių uždegimo.

– Pamiegok, – taria jam anūkė ir padeda jo delną ant įdubusios krūtinės. – Mes visi būsime pirmame aukšte.

DŽONAS HOELIS PALAIDOJA SAVO TĖVĄ po jo pasodintu kaštainiu. Trijų pėdų kaltinė metalinė tvorelė supa kelis kapus. Stūksantis medis savo šešėlių meta dosniai ir gyviems, ir mirusiems. Jo kamienas jau per storas, kad Džonas apkabintų. Žemiausių šakų nuo žemės nepasieksi.

Hoelių kaštainis tampa gaire, ūkininkai vadina jį *medžiu sargybiniu*. Šeimos orientuojasi pagal jį per sekmadienio išvykas. Vietiniai pagal jį parodo kryptį keliautojams, pagal šį vienišą švyturį javų jūroje. Ūkis klesti. Yra laisvų pinigų jam plėsti. Išėjus tėvui, broliams gyvenant savo gyvenimus, Džonui Hoeliui niekas nebetrukdo vaikytis naujausių mašinų. Jo įrankių pašiūrė pildosi pjaunamosiomis, vėtytuvais ir arklais. Jis nuvažiuoja į Čarls Sitį pažiūrėti pirmųjų dujomis varomų dviejų cilindrų traktorių. Kai

ateina telefono linijos, jis užsisako, nors tai kainuoja beprotiškus pinigus ir nė vienas šeimos narys nesupranta, kam to reikia.

Imigranto sūnus suserga gerinimo liga daug anksčiau, nei atsiranda veiksmingas jos gydymas. Įsigyja „Kodak Brownie Nr. 2“. *Paspauskite mygtuką, visa kita padarysime mes.* Juostelę jam tenka siųsti į Di Moiną, kad ją ten išryškintų ir padarytų nuotraukas, ir visa tai kainuoja daugybę kartų daugiau nei dviejų dolerių vertės fotoaparatas. Jis fotografuoja savo žmoną, apsirengusią kartūnu, su kreiva šypsena, atsirėmusią į naują mechaninę skalbinių grežimo mašiną. Fotografuoja vaikus, vairuojančius kombainą ir jojančius ant žirgų įlinkomis nugaromis palei laukų kraštus. Fotografuoja šeimą per Velykas, pasipuošusią gražiausiais turimais drabužiais – su surištomis po smakru kepuraitėmis ir prismaugtus peteliškėmis. Kai tobulame Ajovos ūkyje nebelieka ką fotografuoti, Džonas aparatą atsuka į Hoelių kaštainį, savo bendraamžį.

Prieš kelerius metus jauniausiai savo dukrai gimimo dienos proga buvo nupirkęs zoopraksiskopą, su juo paskui pats ir žaidė, nes jai nusibodo. Dabar tie būriai plasnojančių žąsų ir besispardantys mustangai, atgyjantys sukantis stikliniam būgneliui, įkvepia jam mintį. Jam atsiskleidžia didis sumanymas, tarsi pats būtų tai sugalvojęs. Jis nusprendžia likusius gyvenimo metus fotografuoti medį ir pažiūrėti, kaip viskas atrodoys, jo augimą pagreitinus pagal žmogaus troškimą.

Jis susikonstruoja trikojį. Tada paguldo perskilusią girnapusę ant kalvelės šalia namo. Pirmąją 1903 metų pavasario dieną Džonas Hoelis nustato „Brownie Nr. 2“ ir nufotografuoja visą sargybinį kaštainį, sprogdinantį lapus. Lygiai po mėnesio iš tos pačios vietos ir lygiai tą pačią valandą padaro dar vieną nuotrauką. Kiekvieno mėnesio dvidešimt pirma diena išaušta jam stovint ant pakylos. Tai tampa tikru ritualu, net per lietu, sniegą ar žudantį

karšti, tai jo asmeninė liturgija Vešančių augalų dievo bažnyčioje. Žmona negailestingai jį erzina, vaikai irgi. „Laukia nesulaukia, kad medis iškrėstų ką nors įdomaus.“

Kai jis sudeda į krūvą pirmųjų metų dvylika nespalvotų nuotraukų ir perbraukia kampus nykščiu, pasirodo mažumėlė jo sumanymo. Per akimirką medis iš nieko išsprogdina lapus. Per kitą jau visus numetęs stūksa blėstančioje šviesoje. Kitaip jo šakos neatlaikytų. Bet ūkininkai yra kantrūs žmonės, išmėginti sunkių metų laikų, ir jeigu jų nenukamuoja svajonės apie gerą derlių, jie ir toliau aria, pavasaris po pavasario. Džonas Hoelis vėl atsikelia anksti 1904-ųjų kovo 21 dieną, tarsi ir jis turėtų dar šimtą ar du šimtus metų užfiksuoti, ką laikas amžiams paslepia nuo mūsų akių.

DVYLIKA ŠIMTŲ MYLIŲ Į RYTUS, mieste, kuriame Džono Hoelio motina siuvo sukneles, o tėvas statė laivus, nelaimė trenkia niekam nespėjus susivokti. Į šalį įsmunka žudikas iš Azijos, tiesiai į miesto sodų kininių kaštainių giraitę. Medis Bronkso zoologijos sode spalio spalvomis pasipuošia liepą. Lapai sukasi ir išdžiūvę įgauna cinamono atspalvį. Ant išsipūtusios žievės pasklinda oranžiniai taškeliai. Vos spustelėjus žievę, lieka įspaudas.

Per metus oranžinės dėmelės išmargina visus Bronkso kaštainius – besidauginantys parazitai, jau pražudę savo šeiminką. Kiekvienas židinyš per lietų ir vėją paskleidžia begales sporų. Miesto sodininkai rengia kontrpuolimą. Jie nukerta užkrėstas šakas ir jas sudegina. Purškia medžius kalkėmis ir vario sulfatu iš arkliais tempiamų vežimų. Bet taip tik užkrečia sporomis kirvius, kuriais kerta aukas. Niujorko botanikos sodo mokslininkas nustato, kad šis grybas žudikas žmogui yra dar nežinomas. Jis paskelbia rezultatus ir išvažiuoja iš miesto slėptis nuo vasaros karščių. Po keelių savaičių grįžęs neberanda jau nė vieno kaštainio, verto gelbėti.